WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

URBANIZATSIYA JARAYONLARINING O‘ZBEKISTON HUDUDLARI IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA’SIRI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi

Namangan davlat universiteti

Email: nozimakhon.04@gmail.com

Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlarining hududlar iqtisodiy rivojlanishiga ta’siri, shaharlar iqtisodiy salohiyatini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda aholi bandligini ta’minlashdagi o‘rni tahlil qilingan. Urbanizatsiyaning sanoat, xizmatlar sohasi, investitsiyalar va mehnat bozori rivojlanishiga ta’siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, urbanizatsiya jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari hududlarning barqaror rivojlanishini ta’minlash va urbanizatsiya siyosatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: urbanizatsiya, hududiy iqtisodiyot, shahar iqtisodiyoti, investitsiya, infratuzilma, bandlik, sanoat, xizmatlar sohasi, iqtisodiy o‘sish, barqaror rivojlanish.

Abstract. The Impact of Urbanization Processes on the Economic Development of the Regions of Uzbekistan

This article examines the impact of urbanization on the economic development of the regions of Uzbekistan. It analyzes the role of urbanization in improving regional infrastructure, attracting investment, expanding industrial production, developing the service sector, and increasing employment. The study also identifies existing challenges and proposes practical recommendations for improving urban development policy based on international experience.

Keywords: urbanization, regional economy, urban economy, investment,

infrastructure, employment, industry, service sector, economic growth, sustainable development.

Аннотация. В статье исследуется влияние процессов урбанизации на экономическое развитие регионов Узбекистана. Рассмотрены вопросы развития городской инфраструктуры, привлечения инвестиций, расширения промышленного производства, развития сферы услуг и повышения занятости населения. На основе результатов исследования предложены научно-практические рекомендации по совершенствованию политики урбанизации.

Ключевые слова: урбанизация, региональная экономика, городская экономика, инвестиции, инфраструктура, занятость, промышленность, сфера услуг, экономический рост, устойчивое развитие.

Kirish. Urbanizatsiya zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Aholining shaharlarda to‘planishi ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, transport, savdo va innovatsion faoliyatning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada mehnat unumdorligi oshadi, investitsiyalar hajmi ko‘payadi va iqtisodiy o‘sish sur’atlari jadallashadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda urbanizatsiya darajasini oshirish, zamonaviy shahar infratuzilmasini shakllantirish, hududlarni kompleks rivojlantirish va aholining yashash sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Yangi turar joy massivlari, sanoat zonalari, transport-kommunikatsiya tarmoqlari hamda xizmat ko‘rsatish obyektlarining barpo etilishi hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Biroq urbanizatsiya jarayonida ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Jumladan, shahar infratuzilmasiga tushayotgan yuklamaning ortishi, transport tirbandligi, ekologik muammolar, uy-joy ta’minoti va hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy nomutanosibliklar urbanizatsiya siyosatini yanada takomillashtirishni talab etmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlarining hududlar iqtisodiy rivojlanishiga ta’sirini tahlil qilish hamda urbanizatsiya siyosatini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti – O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi.

Tadqiqot predmeti – urbanizatsiyaning hududiy iqtisodiyotga ta’siri hamda uni samarali boshqarish bilan bog‘liq iqtisodiy munosabatlardir.

Adabiyotlar sharhi. Urbanizatsiya jarayonlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta’siri iqtisodiyot fanining dolzarb tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Jahon amaliyotida urbanizatsiya sanoatlashtirish, investitsiyalarni jalb etish, mehnat unumdorligini oshirish va hududlarning raqobatbardoshligini kuchaytiruvchi muhim omil sifatida e’tirof etiladi. Shu sababli mazkur masala ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan.

Urbanizatsiya nazariyasining shakllanishiga Lewis Mumford, Jane Jacobs, Paul Krugman va Michael Porter kabi olimlar katta hissa qo‘shgan. Lewis Mumford shaharlarning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotdagi o‘rnini asoslab bergan bo‘lsa, Jane Jacobs urbanizatsiyaning innovatsiyalar va tadbirkorlik rivojlanishiga ta’sirini yoritgan. Paul Krugman yangi iqtisodiy geografiya nazariyasida iqtisodiy faollikning yirik shaharlarda to‘planishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Michael Porter esa shaharlar va hududlarda klasterlarni rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkinligini ta’kidlagan.

Jahon banki, OECD, BMTning Aholi jamg‘armasi (UNFPA) hamda BMTning Aholi punktlari dasturi (UN-Habitat) hisobotlarida urbanizatsiya iqtisodiy o‘sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida baholanadi. Ushbu tashkilotlar shahar infratuzilmasini rivojlantirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash, “aqlli shahar” texnologiyalarini joriy etish va zamonaviy transport tizimini yaratish urbanizatsiyaning

samaradorligini oshirishini qayd etgan.

O‘zbekistonda urbanizatsiya masalalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda shaharlar infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb etish, xizmatlar sohasini kengaytirish hamda hududlar iqtisodiy salohiyatini oshirish masalalari o‘rganilgan. So‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar urbanizatsiya darajasini oshirish, zamonaviy turar joy massivlarini barpo etish va shahar muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Shunga qaramay, urbanizatsiya jarayonlarining hududlar iqtisodiy rivojlanishiga ta’sirini kompleks baholash, xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish hamda barqaror urbanizatsiyani ta’minlash mexanizmlarini ishlab chiqish bo‘yicha qo‘shimcha ilmiy izlanishlarga ehtiyoj mavjud. Mazkur maqolada aynan ushbu masalalar chuqur tahlil qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda urbanizatsiya jarayonlarining O‘zbekiston hududlari iqtisodiy rivojlanishiga ta’sirini baholash va uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida turli ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini urbanizatsiya, hududiy iqtisodiyot, iqtisodiy geografiya va barqaror rivojlanish bo‘yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Axborot manbalari sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi vazirligi, Jahon banki, OECD, UN-Habitat va UNFPA hisobotlaridan foydalanildi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli orqali O‘zbekistonning urbanizatsiya ko‘rsatkichlari rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasi bilan solishtirildi. Statistik tahlil yordamida urbanizatsiya darajasi, sanoat ishlab chiqarishi, xizmatlar sohasi, investitsiyalar va bandlik ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi.

Bundan tashqari, tizimli yondashuv, analiz va sintez, umumlashtirish hamda iqtisodiy taqqoslash usullari qo‘llanildi. Ushbu metodlar urbanizatsiya jarayonining hududlar iqtisodiy rivojlanishiga ta’sirini har tomonlama baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Mazkur metodologiya tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va tahlili. Urbanizatsiya mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim ko‘rsatkichlaridan biri bo‘lib, ishlab chiqarish, xizmatlar sohasi, transport va qurilish tarmoqlarining rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda shaharlar infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi turar joy massivlarini barpo etish, sanoat zonalari va xizmat ko‘rsatish markazlarini tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Hududlarda amalga oshirilayotgan qurilish ishlari, transport-kommunikatsiya tarmoqlarining kengaytirilishi hamda investitsiya loyihalarining ko‘payishi urbanizatsiya jarayonlarini jadallashtirmoqda. Natijada shahar iqtisodiyoti rivojlanib, xizmatlar sohasi ulushi ortmoqda, yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda va aholi turmush darajasi yaxshilanmoqda.

Shu bilan birga, urbanizatsiya darajasi hududlar bo‘yicha bir xil emas. Yirik shaharlar iqtisodiy jihatdan tez rivojlanayotgan bo‘lsa, ayrim hududlarda infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmagani urbanizatsiya sur’atlarining sust bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda.

Urbanizatsiyaning hududiy iqtisodiyotga ta’siri. Urbanizatsiya iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Aholining shaharlarda to‘planishi mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkonini yaratadi, ishlab chiqarish korxonalari va xizmat ko‘rsatish obyektlari sonining ortishiga xizmat qiladi. Natijada hududlarning yalpi hududiy mahsuloti oshib, iqtisodiy faollik kuchayadi.

Shaharlar infratuzilmasining rivojlanishi transport xarajatlarini kamaytiradi, logistika tizimini takomillashtiradi va investorlar uchun qulay biznes muhitini yaratadi. Bu esa mahalliy va xorijiy investitsiyalar hajmining ortishiga hamda sanoat ishlab chiqarishining kengayishiga olib keladi.

Bundan tashqari, urbanizatsiya ta’lim, sog‘liqni saqlash, axborot texnologiyalari, moliya va boshqa xizmatlar sohasining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy shaharlar innovatsion iqtisodiyotning markaziga aylanib, yuqori malakali mutaxassislarni jalb etish imkoniyatini yaratadi.

Urbanizatsiya jarayonida uchrayotgan muammolar. Urbanizatsiyaning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda ayrim muammolar ham mavjud. Aholi sonining tez o‘sishi natijasida uy-joyga bo‘lgan talab ortmoqda, transport tirbandliklari yuzaga kelmoqda va kommunal infratuzilmaga tushayotgan yuklama ko‘paymoqda.

Ayrim hududlarda ichimlik suvi, kanalizatsiya, elektr energiyasi va jamoat transporti tizimining rivojlanish darajasi urbanizatsiya sur’atlariga mos emas. Bundan tashqari, ekologik muammolar, atmosfera havosining ifloslanishi va yashil hududlarning qisqarishi ham dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, urbanizatsiya natijasida qishloq hududlaridan mehnat resurslarining shaharlarga ko‘chishi ayrim hududlarda ishchi kuchi yetishmovchiligiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois urbanizatsiya jarayonlarini hududlar kesimida muvozanatli boshqarish muhim ahamiyatga ega.

Urbanizatsiyani rivojlantirish istiqbollari. Urbanizatsiya samaradorligini oshirish uchun hududlarni kompleks rivojlantirish tamoyillariga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish zarur. Bunda zamonaviy transport infratuzilmasini rivojlantirish, “aqlli shahar” texnologiyalarini joriy etish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va raqamli xizmatlar ulushini kengaytirish ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lishi lozim.

Shuningdek, shaharlar va qishloq hududlari o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutni kamaytirish, hududlarda yangi sanoat va xizmat ko‘rsatish obyektlarini tashkil etish,

investitsiya loyihalarini ko‘paytirish hamda zamonaviy uy-joy qurilishini rivojlantirish urbanizatsiya jarayonlarining samaradorligini oshiradi.

Oliy ta’lim muassasalari, ilmiy markazlar va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Natijada hududlarning raqobatbardoshligi ortadi, aholi bandligi ta’minlanadi va mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun mustahkam zamin yaratiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, urbanizatsiya jarayonlari O‘zbekiston hududlarining iqtisodiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Shaharlar infratuzilmasining rivojlanishi, investitsiyalar hajmining ortishi, sanoat va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining kengayishi iqtisodiy o‘sish sur’atlarini jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Urbanizatsiya natijasida yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda, mehnat unumdorligi oshmoqda hamda aholining turmush darajasi yaxshilanmoqda.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, urbanizatsiya jarayonlarining samaradorligi transport va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasining rivojlanganligi, investitsiya muhiti, zamonaviy boshqaruv tizimi va innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasiga bevosita bog‘liq. Shu bilan birga, transport tirbandligi, ekologik muammolar, kommunal xizmatlarga bo‘lgan talabning ortishi va hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblik urbanizatsiya jarayonlarida saqlanib qolayotgan asosiy muammolar hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun hududlarni kompleks rivojlantirish dasturlarini izchil amalga oshirish, “aqlli shahar” texnologiyalarini keng joriy etish, ekologik barqarorlikni ta’minlash, jamoat transporti tizimini modernizatsiya qilish hamda investitsiyalarni ko‘paytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, urbanizatsiya jarayonlarini ilmiy asoslangan holda boshqarish hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish,

investitsion jozibadorlikni kuchaytirish va O‘zbekistonning uzoq muddatli barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jacobs J. The Economy of Cities. New York: Vintage Books, 1969.
2. Mumford L. The City in History. New York: Harcourt Brace, 1961.
3. Krugman P. Geography and Trade. Cambridge: MIT Press, 1991.
4. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
5. World Bank. World Development Report 2024. Washington, D.C.: World Bank, 2024.
6. UN-Habitat. World Cities Report 2024. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme, 2024.
7. OECD. Cities for All Ages. Paris: OECD Publishing, 2024.
8. Asian Development Bank. Asian Development Outlook 2024. Manila: ADB, 2024.
9. United Nations. The Sustainable Development Goals Report 2024. New York: United Nations, 2024.
10. World Economic Forum. The Future of Growth Report 2024. Geneva: WEF, 2024.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
13. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.
14. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston

Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Toshkent, 2024.

15. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Hududlar statistik to‘plami. Toshkent, 2024.
16. O‘zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi vazirligi. Shaharsozlik va uy-joy qurilishi bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
17. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Investitsiya faoliyati bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
18. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Ilm-fan va innovatsion rivojlanish hisoboti. Toshkent, 2024.
19. UNFPA. State of World Population 2024. New York: United Nations Population Fund, 2024.
20. European Commission. Urban Development in the European Union. Brussels, 2023.
21. OECD. Regional Development Policy Toolkit. Paris: OECD Publishing, 2023.
22. Asian Infrastructure Investment Bank. Infrastructure for Sustainable Development Report. Beijing, 2024.
23. Rodríguez-Pose A. The Revenge of the Places That Don’t Matter // Cambridge Journal of Regions, Economy and Society. 2018. Vol. 11. No. 1. P. 189–209.
24. Barca F., McCann P., Rodríguez-Pose A. The Case for Regional Development Intervention: Place-Based versus Place-Neutral Approaches // Journal of Regional Science. 2012. Vol. 52. No. 1. P. 134–152.
25. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 2025. New York: UNDP, 2025.